

Nas jezik

SLJK

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXV/1—4

**БЕОГРАД
2004**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXV

Св. 1–4 (2004)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

Књижевни језик

- Појам *VERUM FOCUS* и његово сигналзовање у савременом стандардном српском (МИЛКА ИВИЋ) 1
- Морфонолошке алтернације и морфолошка анализа (на примерима из српског књижевног језика) (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ) 6
- Статистички и кориснички оријентисана граматика: пример именица мушког рода (ДАНКО ШИПКА) 13
- Анализа приступа придевима у сербокroatистичким граматикама (ВЕСНА ЛОМПАР) 23
- Придеви с наставком *-ићни* (МИЛАН ШИПКА) 30
- Придеви и прилози с префиксом *без-* (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ) 46
- Називи за животиње у српском језику с обзиром на њихов род (САЊА ЂУРОВИЋ) 54

Историја књижевног језика

- Реконструкција самогласника у критичком издању Горског вијенца (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ) 67

Стилистика

- Паремиолошки стил(ови) (ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ) 117

П р и л о з и

- Перципирање финалних вокала у деklinацији страних мушких имена и презимена на вокал (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ) 137

П р и к а з и

- Српски језички приручник (РАДА СТИЈОВИЋ) 155
- Стана Ристић, Експресивна лексика у српском језику (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ) 159
- Нови језички савјетник (СРЕТО ТАНАСИЋ) 163
- Маја Ђукановић — Жељко Марковић, Основи граматике словеначког језика (ТАЊА САМАРЦИЋ) 167
- Семантичко-деривациони речник, Свеска 1: Човек — делови тела, (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ) 169

Д о д а т а к

- Сугестије за израду WEB сајта Института за српски језик САНУ (СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ — НЕНАД МИЛОРАДОВИЋ) 175

МИЛАН ШИПКА
(Сарајево)

ПРИДЕВИ С НАСТАВКОМ *-иџни*

У овом раду разматра се творба и значење придева с наставком *-иџни* (*акциџни*, *дйозициџни*, *редакциџни*, и сл.). Уз испитивање порекла самог наставка, посебна се пажња посвећује значењу тих придева у поређењу с придевским изведеницама од истих основа с наставком *-ски* (*акциџни* : *акциџски*, *редакциџни* : *редакциџски*, *дйозициџни* : *дйозициџски*) као и њиховом статусу у савременом српском језичком стандарду (у поређењу с хрватским, где су облици на *-иџни* потиснути из употребе).

1. Придеви с наставком *-иџни* нису у нас досад посебно проучавани. Помињу се тек у неколико радова (*Gortan 1955*, *Штевановић 1964*, *Vabić 1986*), и то у оквиру ширих разматрања: творбе придева од именица на *-ија*, или уопште творбе придевских изведеница. Ти придеви, међутим, захтевају посебну пажњу, јер су (за разлику од хрватског) карактеристични за српски стандардни језик, у коме се употребљавају или искључиво у том облику, или, веома ретко, напореда с обликом на *-ски*, у неким случајевима као морфолошке дублете, а у неким, опет, с одређеним семантичким разликама између та два облика придева изведених од истих именица. Стога ћемо овде детаљније анализирати творбу, употребу и значење придева с наставком *-иџни* и настојати да утврдимо: (1) колико таквих придева има у српском језику и који су; (2) од којих су основа изведени; (3) којег је порекла сам наставак *-иџни*; (4) какав је статус придева с тим наставком у српском стандардном језику (у поређењу с хрватским); (5) у каквој су семантичкој релацији придеви на *-иџни* и придеви с наставком *-ски* изведени од истих именица, тј. у којој мери у српском стандардном језику ту постоје семантичке разлике, а у којој се ради о семантички неутралном морфолошком дублетизму.

2. Потражићемо одговоре на постављена питања, и то редом којим су наведена (у т. 1).

2.1. Појава Николићевог *Обрајног речника српскога језика (Николић 2000)* омогућила нам је да на једном месту дођемо до података о придевима с наставком *-иџни* те да тако предочимо њихов комплетан попис и узмемо га у разматрање. На непуне две и по странице *Николић 2000* (стр. 586–589), азбучним редом а терго, наводи следеће придеве на *-иџни*: *мађиџни*, *инвазиџни*, *оказиџни*, *абразиџни*, *адхезиџни*,

цио̄нӣ, ѐксхибицио̄нӣ, ѐксидицио̄нӣ, ко̀ндицио̄нӣ, рѐквизицио̄нӣ, ѝнквизицио̄нӣ, ѝдзицио̄нӣ, ко̀мйозицио̄нӣ, ойозицио̄нӣ, ѝрйоизицио̄нӣ, ойсиозицио̄нӣ, ко̀алицио̄нӣ, му̀ницио̄нӣ, ну̀ирицио̄нӣ, ко̀рејейицио̄нӣ, ѝвестиицио̄нӣ, ѝншиуцио̄нӣ, а̀кцио̄нӣ, рѐдакцио̄нӣ, рѐакцио̄нӣ, а̀и́тракцио̄нӣ, ѐкштракцио̄нӣ, ф̀ра̀кцио̄нӣ, ѝнфракцио̄нӣ, ко̀нвекцио̄нӣ, ѝнјекцио̄нӣ, ѝрдојекцио̄нӣ, сѐлекцио̄нӣ, ѝнсјекцио̄нӣ, ди́рекцио̄нӣ, ко̀рекцио̄нӣ, де́зинсекцио̄нӣ, де́шекцио̄нӣ, ѝнфекцио̄нӣ, де́зинфекцио̄нӣ, ко̀нфекцио̄нӣ, ма̀гнетиситрицио̄нӣ, фри́кцио̄нӣ, фу̀нкцио̄нӣ, а̀укцио̄нӣ, обду́кцио̄нӣ, ре́дукцио̄нӣ, ѝнду́кцио̄нӣ, ѝрдо́дукцио̄нӣ, не́йроду́кцио̄нӣ, ре́йроду́кцио̄нӣ, ко́йроду́кцио̄нӣ, ко̀нсти́рукцио̄нӣ, ди́сти́анцио̄нӣ, ко̀нвенцио̄нӣ, ѝнтервенцио̄нӣ, ѝндулгенцио̄нӣ, ре́шенцио̄нӣ, ѐмоцио̄нӣ, ѝрмоцио̄нӣ, ко̀нштра́цейицио̄нӣ, ко̀нцейицио̄нӣ, и́транскри́йицио̄нӣ, ко̀нскри́йицио̄нӣ, ѝрдо̀скри́йицио̄нӣ, ойцио̄нӣ, айсо́ријицио̄нӣ, ко̀руйицио̄нӣ, ка̀уцио̄нӣ, ди́сти́рибуцио̄нӣ, ѐгзекуцио̄нӣ, ѐволюцио̄нӣ, ре́волюцио̄нӣ, ѝнволюцио̄нӣ, ре́сти́ишуцио̄нӣ, ко̀нсти́ишуцио̄нӣ, ко̀чио̄нӣ.

2.1.1. Иако се завршавају на -ио̄нӣ, а и *Николић 2000* их (на стр. 586–587) даје уз остале речи с тим завршетком, у наш попис нису уврштени придеви *ойонӣ*, *радио̄нӣ*, *васио̄нӣ* и *ба̀сио̄нӣ*, јер не одговарају истом моделу творбе (нису изведени од именица на -ија и немају придевски наставак -ио̄нӣ), а, наравно, ни *и́редјунио̄нӣ*, што уопште није придев, него именица у облику множине.

2.1.2. У попис је, изузетно и само привремено, укључен придев *ко̀чио̄нӣ*, мада ни он не припада овом моделу творбе по наставку, а уз то није изведен ни од именичке основе страног порекла (која се добија по одбитку наставак -ија) као остали придеви на -ио̄нӣ. Разлог за укључење у попис је чињеница да се он с тим типом придева семантички подудара, па ће стога морати бити предмет посебне анализе, након чега се може и одбацити.

2.1.3. Кад се, дакле, изоставе четири придева и једна именица (наведени у т. 2.1.1.) и остави пострани, као дискутабилан, придев *ко̀чио̄нӣ* (т. 2.1.2.), може се констатовати да, према нашем извору (*Николић 2000*), у српском језику има укупно 298 придева с наставком -ио̄нӣ, изведених од именица страног порекла на -ија.

2.2. У тих 298 придева (наведених у т. 2.1.), уз само три могућа изузетка (в. даље у т. 2.3.1.), начин творбе је потпуно исти. То су изведенице од именица страног порекла на -ија (као што су: *а̀бра̀зија*, *а̀дхѐзија*, *ко̀хѐзија* и сл.), на чије се окрвене основе (по одбитку наставак -ија) додаје суфикс -ио̄нӣ: *а̀бра̀з(ија) + ио̄нӣ → а̀бра̀зио̄нӣ*; *а̀дхѐз(ија) + ио̄нӣ → а̀дхѐзио̄нӣ*; *ко̀хѐз(ија) + ио̄нӣ → ко̀хѐзио̄нӣ* итд. Осим тога, сви они имају краткосилазни акценат на првом слогу, изузев *ма̀ђио̄нӣ* (с краткоузлазним) и неких сложеница, као што су: *а̀нӣӣ-до̀ксидацио̄нӣ*, *еле́ктри́о̄ӣнсѐлацио̄нӣ*, *и́термо́изолацио̄нӣ*, *и́термо́акумулацио̄нӣ* и *а̀нӣӣӣнфлацио̄нӣ* (где, супротно норми, стоји краткосилазни на средњем слогу, тачније на првом слогу друге речи у сложеници), и редовно поста акценатску дужину на два задња слога наставак. Дублетни акценти, које бележи *Штевановић (1964, 591)*: *ӣензио̄нӣ*, *рѐдакцио̄нӣ*, *ойозицио̄нӣ*, *ор̄ганизацио̄нӣ*, итд. у савременом су говору потпуно

ти и на други начин. Он би могао бити сложен од дела основе страних именица на *-ион* и нашег наставка *-нӣ*, по моделу: *емисион* (< нем. *Emission*) + *нӣ* > *ѐмисиѡннӣ* > *ѐмисиѡнӣ* и сл., што је онда уопштено за све именице латинског порекле на *-ио*, *-ионис*, па и неке које се у латинском завршавају на *-ио*, *-ионис*, а у немачком немају наставак *-ион*, као нпр. *Aktie* (акција). Ту се убрајају и већ поменути (у т. 2.2.2.) „*distanciōni, egzistenciōni i kǔegzistenciōni* od imenica koje u latinskom завршавају на *-ia, -iae*“ (Babić 1986, 387), а у српском још и *мађион̄и*, изведен од грчке позајмљенице *мађија* < *мађија* (изв. грч. *μαγεία*), где суфикс *-иѡнӣ* долази по аналогiji (према именицама на *-ија* у нашем језику, од којих се често изводе придеви с тим суфиксом). Али, без обзира на могућност оваквог или онаквог тумачења порекла тога суфикса, са становишта синхронije наставак за творбу овога типа придева свакако је *-иѡнӣ*, који се додаје на окрњену основу именица страног порекла на *-ија* (у далеко највећем броју према лат. *-ио*, *-ионис*, односно нем. и фр. *-ион*), и то по одбитку завршетка *-ија*, дакле: *емис(ија) + иѡнӣ* > *ѐмисиѡни*.

2.3.1. Изузетак од овога правила могли би бити придеви *ѡказиѡнӣ*, *дѡвизиѡнӣ* и *кѡмисиѡнӣ* (према именицама *оказиѡн*, *дѡвизиѡн* и *комисиѡн*). Изведени директно од тих именица, одговарајући придеви имали би наставак *-нӣ*, који се додаје на неокрњену именичку основу, дакле: *оказиѡн + нӣ* > *ѡказиѡннӣ* > *ѡказиѡнӣ*; *дѡвизиѡн + нӣ* > *дѡвизиѡннӣ* > *дѡвизиѡнӣ*; *кѡмисиѡн + нӣ* > *кѡмисиѡннӣ* > *кѡмисиѡнӣ*. Напоре до с *ѡказиѡнӣ* употребљава се и придев *ѡказиѡнѡлан* (РМС IV, 89), као и уз *кѡмисиѡнӣ* — *кѡмисиѡнѡлан*, а уместо *дѡвизиѡнӣ*, према РМС (I, 672) само *дѡвизиѡнски*, мада РСАНУ (IV, 273) поред *дѡвизиѡнски* бележи и *дѡвизиѡнӣ/дѡвизиѡнӣ* — „вој. који се односи на дѡвизиѡн, који припада дѡвизиѡну“, за разлику од *дѡвизиѡнски*, што је, према оба поменута лексикографска извора, изведено од именице *дѡвизиѡја*. Значење придева *дѡвизиѡнӣ* још је сложеније (в. даље, у т. 2.5.3.2.1.).

2.3.2. Придев *кѡчиѡнӣ* и у овом је погледу посебан изузетак. Поред тога што има глаголску основу (па по томе творбено не припада скупини придева који су изведени од именичких основа страних позајмљеница), он би могао имати и друкчији творбени суфикс: *-ни*; *кѡчио + нӣ* > *кѡчиѡнӣ*, по чему такође одступа од начина творбе придева који су предмет наше анализе. Стога га коначно, без обзира на сличност значења с њима, треба искључити из пописа придева с наставком *-иѡнӣ*.

2.4. Придеви с наставком *-иѡнӣ* изведени од именица страног порекла на *-ија* (које се, уз неке изузетке, у латинском завршавају на *-ио*, *-ионис*, а у немачком и француском на *-ион*) припадају српском језичком стандарду и говору, док су у хрватском језичком стандарду интервенцијом нормативиста и лектора потпуно искључени. Та лингвистичка интервенција темељи се на анализи и налазу Стјепана Бабића у књизи *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Babić 1986), који каже: „Sufiks *-iōnī* preuzet je iz ruskog jezika s posuđenim pridjevima na *-ionuj*. Budući da se u našem jeziku nije ustalio, da se upotreba koleba

između njega i sufiksa *-ski* (*artikulácijski, asimilácijski, dezinfekcijski...*) koji dolaze u istom značenju, a izvedeni su po plodnijem tvorbenom sustavu, prednost treba dati njima“ (н. д., 387–388). Бабићева констатација никако се не може односити на српски језички стандард и говор, јер су се ту, насупротив хрватском, придеви с наставком *-иџнѝ* усталили и чврсто се држе, а у неким су се случајевима и семантички издиференцирали с придевима на *-ски* изведеним од истих именица. Уз то, србистичка нормативистика, која више ослушкује и следи праксу, није склона таквој врсти „уредовања“ и утврђивања норме, а ни српска говорна пракса не би прихватила таква праволинијска решења. Стога је потребно размотрити употребу те групе придева и са семантичкога гледишта, посебно њихов однос према придевима на *-ски* изведеним од истих именица.

2.5. Да би се сагледала сва сложеност употребе и значења придева с наставком *-иџнѝ* у српском стандардном језику, треба прво упоредити те придеве с придевима на *-ски* изведеним од истих именица, потом утврдити који се од придева с наставком *-иџнѝ* употребљавају само у том облику, а који напореда с обликом на *-ски* те испитати њихове могуће, а у лингвистичкој литератури на неким примерима већ и доказане, међусобне семантичке разлике.

2.5.1. Однос заступљености придева изведених од именица страног (изворно латинског) порекла на *-иџа*, с наставцима *-иџнѝ* и *-ски*, који се додају на окрњену (с наставком *-иџнѝ*) и неокрњену основу тих именица (с наставком *-ски*), по моделу: *редакци(иџа) + иџнѝ > рџдакциџнѝ; редакциџ(а) + ски > редакциџски*, утврдићемо на основу истог извора, Николићевог *Образног речника српскога језика (Николић 2000)*. Он омогућује лако и потпуно поређење, па тако даје објективну слику стања у српском стандардном језику, иако ни он, како ћемо касније видети, није свеобухватан и без пропуста. Управо таквим поређењем утврдили смо да у српском језику уз облике с наставком *-иџнѝ* напореда постоје и облици с наставком *-ски*, и то у великом броју случајева. Такви су придеви: *маџиџнѝ — маџиџски, абразиџнѝ — абразиџски, кохезиџнѝ — кохезиџски, рџвизиџнѝ — рџвизиџски, дџвизиџнѝ — дџвизиџски, ирџвизиџнѝ — ирџвизиџски, иџензиџнѝ — иџензиџски, ерџозиџнѝ — ерџозиџски, дџверзиџнѝ — дџверзиџски, емисиџнѝ — емисиџски, комисиџнѝ — комисиџски, ирџансмисиџнѝ — ирџансмисиџски, анксиџнѝ — анксиџски, навигациџнѝ — навигациџски, облигациџнѝ — облигациџски, ирџигациџнѝ — ирџигациџски, конџугациџнѝ — конџугациџски, ликвидациџнѝ — ликвидациџски, оксидациџнѝ — оксидациџски, денудациџнѝ — денудациџски, рекреациџнѝ — рекреациџски, дџгазациџнѝ — дџгазациџски, канализациџнѝ — канализациџски, криџстализациџнѝ — криџстализациџски, мобилизациџнѝ — мобилизациџски, дџмобилизациџнѝ — демобилизациџски, џивилизациџнѝ — џивилизациџски, сџтерилизациџнѝ — сџтерилизациџски, организациџнѝ — организациџски, иџонизациџнѝ — иџонизациџски, колонизациџнѝ — колонизациџски, иџларизациџнѝ — иџларизациџски, кондензациџнѝ — кондензациџски, конверзациџнѝ — конверзациџски, реџаиџријациџнѝ — реџаиџријациџски, комунџикациџнѝ — комунџикациџски, шелекомунџикациџнѝ — шелекомунџикациџски, квалиџфикациџнѝ —*

скупини придева с наставком *-иōнī*. Исто значење има и придев *кōчнī*, који бележи *РСАНУ* (X, 356), јер су оба изведена од истог глагола (*кōчии*), али он ни формално, по завршетку, не припада скупини придева која је предмет наше анализе. Иначе су оба стандардна и могу се нормално употребљавати (*Фекејџе 2003, Б II*). То значи да се у класификацији речи по моделима не узимају у обзир само семантички, него управо творбено-семантички критеријуми, па стога са сигурношћу можемо рећи да *кōчионī* не припада скупини придева с наставком *-иōнī*, изведеним од именица страног порекла на *-ија* које се у латинском завршавају на *-io*, *-ionis*, а у немачком и француском на *-ion*.

2.5.3.2. Уз кратке напомене о придевима с наставком *-иōнī*, напред већ цитиране готово у целини, *Стевановић (1964, 591)* додаје: „У вези с овим придевима потребно је истаћи да се они у овоме облику употребљавају напореда с придевима на *-скī* у истом значењу.“

За разлику од претходне, ова констатација није сасвим тачна, бар што се тиче савременог српског језичког стандарда. Пре свега, велики број придева с наставком *-иōнī*, чак 62,75%, како показује наша анализа (в. т. 2.5.2.), не употребљава се напореда с придевима на *-скī*, већ само у том облику, или у облику с неким другим наставком; *-ан*, *-иван* и сл. (в. т. 2.5.2.1.). А и када се употребљавају напореда с придевима с наставком *-скī*, или којим другим наставком, они немају увек исто значење. Показаћемо то на неколико карактеристичних примера, поредећи придеве с наставцима *-иōнī* и *-скī* изведене од истих именица.

2.5.3.2.1. Пошто је, попут Стевановића, констатовао да придеви с наставком *-иōнī* и *-скī* „dolaze u istom značenju“, *Babić (1986, 388)* допушта само један изузетак. „Jedino se“ — каже он — „*kōmisiōnī* razlikuje od *kōmisijskī*, ali razlika nije u razlici značenja sufiksa *-iōnī* i *-ski*, nego u tome što se pridjev *kōmisiōnī* upotrebljava uz imenice kao *prodaja*, *radnja*, *trgovina* i u tim vezama znači zapravo 'posrednički', tako da je prekinuta semantička veza s imenicom *kōmisija*.“

Тачно је да се придеви *кōмисиōнī* и *кōмисијскī* семантички разликују, па се стога не може рећи: *комисиони налаз* уместо *комисијски налаз*, или *комисиони исјий* уместо *комисијски исјий* и сл., као што се не може казати ни *комисијска трговина* уместо *комисиона трговина* (или *радња*) итд. Разлог томе, међутим, није у чињеници да је ту „prekinuta semantička veza s imenicom *kōmisija*“, јер и једна и друга реч потичу од истог латинског глагола *committare*, што значи 'поверити', па имају и исто темељно значење. Комисион, наиме, суштински и јесте трговина у којој се роба за продају даје „на поверење“, без плаћања унапред, а свака је трговина иначе „посредничка“, а не само комисиона. Разлике у значењу двају придева (на *-иōнī* и *-скī*) потичу, дакле, у овом случају од разлика у значењима двеју именица од којих су изведени (*кōмисиōнī* од *кōмисиōн*, а *кōмисијскī* од *кōмисија*). Слично је и с придевима *дивизионī* и *дивизијскī*. Први је изведен од именице *дивизион*, а то је „војн. јединица од две до три батерије (у артиљерији) или од два до три ескадрона (у коњици)“, док је *дивизиј-*

стијорије у којима се то обавља... 2. а. ирيرهивање (исирављање, доштеривање) неког рукојиса за штиамју, редиговање; оно што је редиговано... б. издање с посебним цршама (изменама, дојунама и сл.)... 3. један од облика стшарословенског језика, настшалих под ушшицајем народног језика...“. И ту, дакле, постоји основа за семантичку диференцијацију изведених придева с наставцима *-иџни* и *-ски*, али то под тим одредницама није сасвим јасно речено, као у случају *акциџни* и *акцијски*. Ипак се, на основу датих дефиниција и примера, таква диференцијација може наслутити, па и потврдити. Придев *редакцијски*, наиме, у *РМС (ib.)* има овакво објашњење: „*који се односи на редакцију; који иријада редакцији. — У редакцијској сали... горела је светиљка. Глос. Б.“*, док је *редакциџни*, према истом извору (*ib.*): „*који се односи на редакцију. — Изабран је редакциони одбор... да напише текст. Јак.“*. Према овоме може се закључити да се придев *редакциџни* односи на друго, а придев *редакцијски* на прво (а, вероватно, и на треће) значење именице *редакција*. Због тога се ти придеви и употребљавају у одређеним везама, у којима се не могу међусобно замењивати. Каже се: *редакцијски састшанак, редакцијска сала, редакцијске ипросшорије*, а не: *редакциџни састшанак, редакциџна сала, редакциџне ипросшорије*. Исто тако, *редакциџни одбор*, ако му је задатак да редигује неки текст и сл., не може бити *редакцијски одбор*. У првом случају значењски акценат је на „*припадању редакцији*“, а у другом на самом чину редакције, тј. редиговању као одређеној активности. По томе се разликује и *редакцијски одбор (савешт)* и сл.) од *редакционог одбора*, па се може рећи да је „*редакцијски савешт* изабран *редакциџни одбор* за израду програмске оријентације листа“ и сл. Све то показује да се придеви *редакциџни* и *редакцијски* семантички разликују и да се та разлика јасно осећа у различитим синтагмама у којима се употребљавају.

2.5.3.2.4. И вишезначност именице *ојозиција* омогућује семантичко диференцирање од ње изведених придева с наставцима *-иџни* и *-ски*. Довољно је навести само два (од четири) значења те именице која даје *РМС (IV, 157)*: „1. *суйројност; ирошшивљење; ошшор... 2. група, стшранка која исшјуиа ирошшив владине иолишшике или ирошшив мишљења већине...“*. Следећи образац потврђен у претходним примерима, може се рећи да је придев *дјозициџни* у вези с првим, а *ојозицијски* у вези с другим значењем именице *ојозиција*. По томе се, онда, разликују *ојозиционо деловање* и *ојозицијско деловање*, тј. деловање опозиције као политичке формације. У првом случају ради се о одредби по карактеру акције, а у другом по карактеру организације.

2.5.3.3. Сви ови примери показују да *Штевановић (1964, 591)* није у праву кад констатује да се придеви с наставком *-иџни* „*употребљавају напореџо с придевима на -ски у истом значењу*“, као што није у праву ни *Vabić (1986, 388)*, кад као једини изузетак у том смислу узима *комисиџни* и *комисијски*, о чему смо већ говорили (у т. 2.5.3.2.1.). Насупрот томе, стање у савременом српском стандардном језику и говорној пракси показује: 1) да је двојство облика придева с наставцима *-иџни* и *-ски* и њихова напореџна употреба у истом значењу ретка појава, јер се у паровима које наводи *Николић (2000)* најче-

шће употребљава само облик на *-иџнѝ*, или, ређе, превладава облик с неким другим наставком (*ѡбразиѡвнѝ* уместо *ѡбразиџнѝ*, *ѡмоциѡнѡлнѝ* уместо *ѡмоциџнѝ* и сл.), а код оних који се напоредо употребљавају осећа се тежња да се семантички издиференцирају, како показују анализирани примери (у тачкама 2.5.3.2.1. до 2.5.3.2.4.). Било би пожељно и корисно да се изнесене тврдње провере и овере на репрезентативном корпусу текстова из свих стилова српског стандардног језика. У том погледу овај се рад може схватити и као изазов, позив или подстрек за даља и још шира истраживања.

3. На крају, у закључку наше расправе (под 1. и 2), може се констатовати следеће:

3.1. Језички стручњаци, посебно нормативисти, нису досад посвећивали довољно пажње творби и значењу придева с наставком *-иџнѝ*. Ти се придеви помињу, узгредно и парцијално, тек у оквиру ширих тема о творби речи (*Сѡевановић 1964* и *Вабѝћ 1986*) тако да нема ниједне студије, па чак ни чланка, о тој скупини речи јединственог и кохерентног модела творбе. Њихова честа употреба и одступања у пракси од напомена поменутих истраживача о њиховој творби, акценту и значењу захтевали су, међутим, да се посебно анализирају у оквиру ове теме.

3.2. Придеви с наставком *-иџнѝ* употребљавају се данас углавном у српском (стандардном) језику, док су у хрватском, организованим настојањем нормативиста и лектора, готово потпуно потиснути из употребе и замењени дублетним облицима с наставком *-скѝ* (изведеним од истих именица). По томе се употреба тих придевских дублета може сматрати једином од диференцијалних обележја српскога и хрватскога језичког стандарда. Тако према облицима: *ѡртикулатиџнѝ*, *ѡсимилатиџнѝ*, *ѡѡзинфектиџнѝ*, *ѡсанатиџнѝ* и сл. у српском језичком стандарду, у хрватском стоје облици на *-скѝ*: *ѡртикулатиѡјски*, *ѡсимилатиѡјски*, *ѡѡзинфектиѡјски*, *ѡсанатиѡјски* итд.

3.3. У српском стандардном језику има око 300 придева с наставком *-иџнѝ*. Нешто мање од две трећине (или тачно 62,75%) таквих придева нема двојних облика с наставком *-скѝ*, док се нешто више од трећине (37,25%) јавља напоредо и с тим наставком. Тај се закључак намеће на основу постојећих одредница у речницима, посебно Николићевом *Обрајном речнику српскога језика* (*Николић 2000*), који је служио као основни извор грађе за ову тему. О стању у пракси тешко је са сигурношћу говорити, јер она није истражена, па се одређени закључци у том погледу могу изводити тек на основу властитог „језичког осећања“ и властитих (парцијалних) увида и процена.

3.4. Придеви с наставком *-иџнѝ* творбено су хомогена и стабилна скупина речи, које су изведене по истом творбеном моделу. Само с неколико изузетака, сви су ти придеви изведени од именица страног порекла на *-ија*, које се у латинском завршавају на *-io*, *-ionis*, а у немачком и француском на *-iон*. У српском језику изузетак је, уз *мађиѡнѝ*, само придев *ѡѡстиѡнатиџнѝ*, изведен такође од именице страног порекла на *-ија*, али која се у латинском не завршава на *-io*, *-ionis*, већ

на *-ia*, *-iae* (*distantia*, *distantiae*), а у немачком и француском на *-ion* (у немачком је *Distanz*, а у француском *distance*). Остала два изузетка: *ѝгзистѝенциѝнѝ* и *кѝегзистѝенциѝнѝ*, која наводи *Babić* (1986, 387), нису регистрована у нашој грађи, мада није искључено да и они у српској говорној пракси постоје.

3.5. Скупина придева с наставком *-иѝнѝ* и акценатски је потпуно уједначена: сви они, за разлику од придева с наставком *-нѝ* који чувају акценат именице од које су изведени, имају краткосилазни акценат на првом слогу и поста акценатске дужине на два задња слога наставка, на пример: *ѝйерациѝнѝ*. Мада *Сѝевановић* (1964, 591) допушта и акценатске дублете с краткоузлазним акцентом на слогу испред наставка: *ојерациѝнѝ*, у пракси су превладали само они први нагласци, па их тако (без дублета) бележе и *Николић* (2000) и *РМС*.

3.6. Семантички су придеви с наставком *-иѝнѝ* такође карактеристични, јер сви имају односно значење. И у том су погледу они, дакле, хомогена и стабилна скупина лексема.

3.7. Иако су регистровани двојни облици с наставцима *-иѝнѝ* и *-скиѝ*, они се ретко кад у српском језику употребљавају напореда и у истом значењу, како претпостављају *Сѝевановић* (1964, 591) и *Babić* (1986, 388). То је, можда, важило за српскохрватску ситуацију, али данас је употреба придева с једним или другим наставком строго национално поларизирана (*-иѝнѝ* у српском према *-скиѝ* у хрватском), а у савременом српском језику и тамо где су регистроване дублете с наставком *-скиѝ* употребљавају се само облици с наставком на *-иѝнѝ*, или с којим другим наставком (*-ан*, *-ован* и сл.).

3.8. У случајевим где у српском језичком стандарду постоји стварни дублетизам облика с наставцима *-иѝни* и *-скиѝ*, осећа се тежња да се они семантички диференцирају, као у примерима: *ѝкциѝнѝ* : *ѝкцијскиѝ*, *рѝдакциѝнѝ* : *рѝдакцијскиѝ*, *ѝйозиѝнѝ* : *ѝйозицијскиѝ* и сл.).

3.9. У проучавању придева са наставком *-иѝнѝ* велику тешкоћу представља недостатак претходних систематских истраживања творбе, значења и употребе тих придева у српској стандарднојезичкој пракси. Стога су се наша анализа и изнесени закључци могли темељити само на грађи црпеној из лексикографских извора и на ограниченим властитим увидима. Због свега тога намеће се и потреба даљих и ширих истраживања, која ће, надамо се, потврдити налазе до којих смо дошли у оквиру ове, још увек ограничене анализе.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Babić 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku — Nacrt za gramatiku*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Globus, 1986, str. 551.
- Gortan 1955: Veljko Gortan, *O tvorbi pridjeva od imenica na -ija*, Jezik, Zagreb, godište III, 1955, str. 110–113.
- Николић 2000: Мирослав Николић, *Обраћни речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, Палчић (извршни издавач), 2000, стр. XIV + 1394.

Стевановић 1964: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамађички системи и књижевнојезичка норма) Увод, Фонетика, Морфологија*, Београд: Научна књига, 1964, стр. 692.

Фекете 2003: Егон Фекете, *Три (не)разложна ишћања*, Политика, 22. март 2003, Б II (рубрика Слово о језику).

S u m m a r y

Milan Šipka

ADJECTIVES ENDING IN *-IŌNĪ*

The author elaborates on word formation and meaning of the adjectives ending in *-iōnī* derived from foreign nouns ending in *-ija* (e.g. *àkcija* — *àkciōnī* 'action', *opozicija* — *òpoziciōnī* 'opposition', which in Latin end in *-io*, *-ionis*: *actio*, *actionis*; *oppositio*, *oppositiois*). The analysis of nearly 300 such adjectives demonstrates that: 1) These adjectives are used in (standard) Serbian, in contrast to Croatian, where they are fully eliminated by being replaced by normative linguists and language editors with the alternative forms ending in *-skī* (*àkcijskī*, *opozicijskī*); 2) The Serbian standard most frequently uses the forms with the ending *-iōnī*, and only seldom the forms with the ending *-skī*; 3) Dual endings, i.e. *-iōnī/-skī* tend to differentiate semantically (*àkciōnī* : *àkcijskī* 'action', *rèdaciōnī* : *redàkcijskī* 'editorial').